

Ocene in poročila – Reviews and Reports

**Andrej Studen, ur.,
Mimohod blaga.
Materialna kultura potrošniške
družbe na Slovenskem.**

Ljubljana: Založba Inštituta za
novejšo zgodovino /
Zbirka Vpogledi; 22, 2019

Mimohod blaga. Materialna kultura potrošniške družbe na Slovenskem je zbornik prispevkov pod uredništvom Andreja Studna, ki je izšel leta 2019 pri založbi Inštituta za novejšo zgodovino. V knjigi objavljena poglavja poudarjajo različne poglede in raziskovalne pristope na temo potrošništva. V ospredju sta zgodovinska perspektiva

in raziskovalna optika, ki se ukvarja z vsakdanjim življenjem. Knjiga *Mimohod blaga* vsekakor pomeni svež doprinos in vpogled v razvoj potrošniške družbe z različnih perspektiv, obenem pa sodobnemu bralcu pogosto nastavlja zrcalo. V današnji, izrazito potrošniško naravnani družbi, je zato ta tematika nadvse aktualna. Za razumevanje procesa razvoja potrošništva oziroma materialne kulture tega fenomena pa so objavljene razprave, ki marsikdaj in marsikako pojasnijo razvoj odnosa in konzumiranja materialnih dobrin, zelo dobrodošle.

V uvodnem predgovoru urednik opozori na proces spreminjanja »odnosa ljudi do reči«, ki se v današnji »družbi« izobila bistveno razlikuje od predmodernega obdobja. Transformacijo preteklega dožemanja materialnih dobrin v današnjo potrošnjo lahko ponazorimo z več primeri, ki so obravnavani v zborniku. Ker so nam danes na vsakem koraku na voljo številni izdelki, od živil, oblačil in obutve do gospodinjskih pripomočkov, da o nepogrešljivih digitalnih »igračkah« sploh ne govorimo, lahko skozi prizmo zgodovine raziskujemo, kako se je naš odnos do teh materialnih dobrin spremenil. Če so v preteklosti otroci večino svojih oblačil in obutve »podedovali« od starejših bratov in sester, ima danes vsak otrok svoj kup oblačil. Ko opazimo majhno luknjo na nogavicah, jih hitro zavržemo. Zakaj bi jih krpali, če nove stanejo *le en evro*. Čisto dober in delujoč mobilni telefon zavržemo (ali se nam praši v predalu), ker

moramo imeti zadnji model pametnega telefona. Zgodba gre lahko v nedogled. O tem, da s takim početjem ustvarjamo kupe odpadkov, raje niti ne govorimo. Dober primer odnosa do oblačil ali v tem primeru obutve, ki ji pomen raste vzporedno z njihovo ponošenostjo, nam da Veronika Zavrtanik, ki v svojem prispevku o najljubših *allstarkah* pokaže na funkcionalno in simbolno funkcijo, ki jo obutev nedvomno ima. Kot pravi, je »obravnavajo potrošnje materialnih dobrin brez razumevanja njihove vloge pri konstituiranju družbe in posameznikov [...] izpraznjena konteksta« (str. 201).

Kako pa je prišlo do tega, kdaj in kje sta se začeli razvijati potrošniška kultura in množična potrošnja sploh, na posameznih študijah primera prikaže pričujoča knjiga. S pomočjo raziskave različnih materialnih dobrin lahko sledimo spreminjanju njihove vloge in pomena v družbi. Avtorice in avtorji prispevkov so se tako dotaknili tem, kot so materialne dobrine iz oporok 19. stoletja, kjer na podlagi analize izvemo, katerim dobrinam so tedaj dajali poseben pomen in po kakšnih merilih so jih zapuščali sorodnikom (Aleksander Žižek in Boris Golec). Seveda so se te bistveno razlikovale od tistih iz sredine 20. stoletja, ko v vsakdan delovnega človeka stopijo televizor, avtomobil in v gospodinjstvu nepogrešljiv pralni stroj (Jerneja Ferlež). Če avtomobil svet »približa« človeku, pa mu druga dva spremenita dinamiko v domačem okolju. K sodobni dnevni sobi nujno sodi televizor, ki skupaj s prostorom, v katerem je postavljen, postane središče doma (str. 89). Pri tem Jerneja Ferlež opozori tudi na spremembe dinamik v družbi in bivanjskih okoljih, ki jih nove dobrine prinesejo. V ta kontekst sodijo tudi spremembe v notranji opreми stanovanj in hiš. Pri razvoju kuhinjskega pohištva po drugi svetovni vojni se podrobneje ustavi Marta Rendla, ki poudari pomen serijske proizvodnje pohištva. V njenem primeru so to predvsem kuhinje, ki sledijo novim potrebam modernega človeka oziroma ženske, kajti »gospodinja delavka ne sme preveč časa porabiti v kuhinji« (str. 171). Tako je tudi stanovanjska oprema tista, ki prispeva k redefiniranju družbe, njenih interesov in potreb. V tem obdobju so na površje začele pronicati tudi potrebe otrok in mladostnikov, ki pa so v knjigi obravnavani z vidika šolstva pred drugo svetovno vojno. Dunja Dobaja se tako posveti medvojnemu obdobju, kjer na primeru šolskih učil in učnih pripomočkov poudari pomen tranzicije iz ene države v drugo (iz Avstro-Ogrske v Kraljevino SHS/Jugoslavijo). Pokaže, kako je šola pomembna za vzgajanje domoljubnih državljanov in kako se je v medvojnem obdobju spremenil pogled na poučevanje. Šola in pedagoški proces »naj bi učence spodbujala k aktivnemu sodelovanju pri pouku ter jih navajala na samostojnost in samoiniciativnost« (str. 77). Njen prispevek je mogoče aplicirati tudi na kasnejše obdobje in nastope novih družbenopolitičnih okolij (povojna Jugoslavija, samostojna Slovenija), ki po šolskih učilih učinkovito širijo svojo politično agendo.

Prispevki se posvečajo tudi drugim vidikom materialne kulture in poudarijo doprinos mehanizacije na različnih področjih, kot denimo v kmetijstvu ali gasilski dejavnosti. Traktor je, podobno kot orodja v gospodinjstvu (že omenjeni pralni stroj pa na primer hladilnik in hladilna omara), prinesel velike spremembe pri načinu, hitrosti in učinkovitosti delovnega procesa na polju. Ne nazadnje pa je pomembna njegova simbolna vrednost v prelomu s tradicijo. Traktor je namreč po koncu druge svetovne

vojne »postal simbol novih časov in napredka« (str. 124) ter za povojno družbeno ureditev »sredstvo politične prevzgoje in kulturnega vzpona« (str. 125, Meta Remec). Tehnologija je nedvomno prodrla tudi na področje gasilske dejavnosti. Ana Kladnik je s pomočjo zgodovinske premice pokazala na pomen delovanja prostovoljnih gasilskih društev in sistema njihovega financiranja v okviru različnih držav (habsburška monarhija, Kraljevina SHS/Jugoslavija, druga Jugoslavija in samostojna Slovenija). Predvsem pa je poudarila pomen društev in njihovo prepletenost z lokalnim okoljem.

Ker je materialna kultura širok pojem in povezana z družbo in njenimi uporabniki, lahko posega na različne ravni vsakdanjega življenja. Zato je primerno govoriti tudi o spremembah v prehranbeni industriji in proizvodnji živil, njihovi hrambi in priljubljenosti ter razširjenosti izdelkov za prehrano. Tako v obdobju po drugi svetovni vojni ne moremo mimo priljubljenih paštet, kjer pa Jurij Hadalin poseže globlje od površja in pokaže na spreminjajočo se strukturo trgovinske živilske prodaje v povojnem obdobju, ki je temeljito predrugačila načine kupovanja.

Nepogrešljivi del potrošnje predstavlja razvoj oglaševalske industrije, ki ga skozi razstavno dejavnost in prodajne kataloge (primer trgovine Stermecki) poudarita Andrej Studen in Marija Počivavšek. S pogledom na razvoj razstavne dejavnosti Andrej Studen le to označi kot medij industrijske in potrošniške družbe 19. stoletja, kot učinkovito sredstvo »poduka o industrijskih razmerah, o razvoju in zmogljivosti« ter popularizacije »dosežkov moderne industrije nasploh« (str. 27). Razstave so bile torej posrednice pri oglaševanju raznovrstnih produktov in spodbujevalke njihove potrošnje. Primer dobre oglaševalske strategije predstavljajo tudi prodajni katalogi, kjer Marija Počivavšek z analizo katalogov trgovine Stermecki iz Celja ilustrira uspešno prodajno strategijo iz prve polovice 20. stoletja.

Prispevkom v zborniku, ki se dotikajo materialne kulture in spreminjanja odnosa do te skozi čas, uspe sestaviti zanimive zgodbe različnih vidikov vsakdanjega življenja pretekle in sodobne potrošniške družbe. K materialni kulturi potrošnje sodi tudi »kupovanje« še tako neotipljivega in duhovnega, kot je *sreča*, ki je sodobnemu človeku »na voljo« in jo lahko kupi na podlagi učinkovite promocijske strategije (Daša Ličen). Avtorica na primeru trženja »hygge« – čarobnega recepta za dosego sreče, miru in nostalgicnih »dobrih starih časov« – pokaže, kako se nekaj na videz nematerialnega lahko prelevi v tržno dobrino ali trgovsko znamko.

V sodobnem času je dostopnost materialnih dobrin veliko večja kot v preteklosti. Vendar smo v pomladi 2020 priča »neprostovoljnemu« preobratu v vedenjskih vzorcih, ki vplivajo na naše potrošniške navade in (morda) tudi na naš odnos do materialnih dobrin. Soočeni z drugačnim načinom življenja pod geslom »ostani doma« ugotavljamo, da v trgovino lahko res gremo le enkrat tedensko ali celo redkeje in kljub temu *preživimo*. Zmoremo tudi brez nakupa drugih, življenjsko ne nujnih dobrin. Imamo torej priložnost, da temeljito razmislimo o naših navadah (razvadah) in vrednotenju materialnih dobrin. Morda se pri tem lahko ozremo v preteklost in pričujoča knjiga je pri tem dobra izbira.

Petra Kavrečič